

CENTRUM BADANIA OPINII SPOŁECZNEJ

SEKRETARIAT
OŚRODEK INFORMACJI

629 - 35 - 69, 628 - 37 - 04
693 - 58 - 95, 625 - 76 - 23

UL. ŻURAWIA 4A, SKR. PT. 24
00 - 503 W A R S Z A W A
TELEFAX 629 - 40 - 89
E-mail: sekretariat@cbos.pl

INTERNET

<http://www.cbos.pl>

BS/95/2001

OSTATNIE DWANAŚCIE LAT - OCENY Z PERSPEKTYWY OSOBISTEJ

KOMUNIKAT Z BADAŃ

WARSZAWA, LIPIEC 2001

PRZEDRUK MATERIAŁÓW CBOS W CAŁOŚCI LUB W CZĘŚCI ORAZ WYKORZYSTANIE DANYCH EMPIRYCZNYCH
JEST DOZWOLONE WYŁĄCZNIE Z PODANIEM ŹRÓDŁA

SPIS TREŚCI

CZY JESTEŚMY SZCZĘŚLIWI?	1
OSTATNIE DWANAŚCIE LAT	4
KIEDY ŻYŁO SIĘ NAJLEPIEJ?	4
KIEDY ŻYŁO SIĘ NAJGORZEJ?	6
OCENY ZMIAN USTROJOWYCH	8
ZMIANY W NAJBLIŻSZYM OTOCZENIU	11

Okres wyborów nie sprzyja obiektywizmowi i wyważonym opiniom. W czasie kampanii wyborczej następuje zauważalna polityzacja nastrojów i ocen - opinia publiczna coraz wyraźniej zaczyna różnić się w poglądach na wiele kwestii według kategorii politycznych. W jednym z ostatnich sondaży¹ zapytaliśmy ankietowanych o oceny najnowszej historii III RP. Chcąc jednak uniknąć owego efektu polityzacji, pytaliśmy respondentów - w omawianym niżej fragmencie badania - nie o poglądy na temat rządzących lub bieżącej sytuacji w kraju, ale o oceny ostatnich dwunastu lat dokonywane z osobistej, subiektywnej perspektywy.

CZY JESTEŚMY SZCZĘŚLIWI?

W tej samej porze roku i tym samym okresie co przed poprzednimi wyborami parlamentarnymi zadaliśmy Polakom pytanie o to, czy czują się szczęśliwi czy też przeciwnie - nie mają poczucia szczęścia. Podobnie jak przed czterema laty zdecydowana większość Polaków (69%) deklaruje, że czuje się szczęśliwa, choć wyraźnie większa grupa jest jedynie raczej szczęśliwa (49%) niż zdecydowanie szczęśliwa (20%). Ponad jedna czwarta respondentów (28%) nie jest szczęśliwa, w tym co dwunasty (8%) uważa się za zdecydowanie nieszczęśliwego. W porównaniu z deklaracjami sprzed czterech lat wzrosła (o 5 punktów procentowych) liczba osób, które nie są szczęśliwe.

¹ Badanie „Aktualne problemy i wydarzenia” (132) przeprowadzono w dniach 11-14 maja 2001 roku na 1032-osobowej reprezentatywnej próbie losowo-adresowej dorosłych mieszkańców Polski.

Tabela 1

Czy czuje się Pan(i) szczęśliwy(a)?	Wskazania respondentów według terminów badań	
	V 1997	V 2001
	w procentach	
Zdecydowanie tak	23	20
Raczej tak	49	49
Raczej nie	17	20
Zdecydowanie nie	6	8
Trudno powiedzieć	5	2

Poczucie szczęścia łączy się w największym stopniu z wiekiem, wykształceniem oraz osiąganymi dochodami.

Ponad cztery piąte młodych respondentów (do 34 lat) uważa się za osoby szczęśliwe, natomiast wśród badanych powyżej 45 roku życia tak definiuje się tylko nieco więcej niż połowa, ponad jedna trzecia zaś uważa się za nieszczęśliwych. Jeszcze wyraźniej deklaracje dotyczące poczucia szczęścia osobistego różnicuje wykształcenie.

Tabela 2

Wykształcenie	Czy czuje się Pan(i) szczęśliwy(a)?		
	Tak	Nie	Trudno powiedzieć
	w procentach		
Podstawowe	55	42	3
Zasadnicze zawodowe	66	30	4
Średnie	77	21	1
Wyższe	88	12	0

Także osiągnane dochody, a zwłaszcza subiektywna ocena własnych warunków materialnych różnicuje poczucie szczęścia osobistego. W wymiarze zobiektywizowanym - deklaracji dotyczących wysokości osiąganych dochodów na osobę w rodzinie - największy odsetek tych, którzy czują się nieszczęśliwi, znajdujemy w grupie zarabiających nieco poniżej średniej (od 276 zł do 399 zł *per capita*), a także wśród najmniej zarabiających (do 275 zł *per capita*) oraz osiągających dochody wysokie (od 550 zł do 799 zł *per capita*), ale nie

najwyższe. Można przypuszczać, że poza najmniej zarabiającymi i cierpiącymi biedę, częściej nie mają poczucia szczęścia osoby, których aspiracje dochodowe (niezależnie od ich wielkości) nie są w pełni zaspokojone.

Natomiast w wymiarze subiektywnym poczucie szczęścia jest niemal prostoliniową funkcją oceny materialnego poziomu życia.

Tabela 3

Ocena własnych warunków materialnych	Czy czuje się Pan(i) szczęśliwy(a)?		
	Tak	Nie	Trudno powiedzieć
	w procentach		
Złe	49	48	3
Średnie	78	20	2
Dobre	93	7	1

W tym przypadku można stwierdzić, że subiektywne oceny warunków materialnych wydają się przynajmniej w takim samym stopniu miarą życiowego optymizmu-pesymizmu co pochodną faktycznych dochodów.

Wśród grup zawodowych najwięcej osób szczęśliwych znajdujemy wśród kadry kierowniczej i inteligencji oraz uczniów i studentów, najbardziej nieszczęśliwi czują się natomiast renciści (w odróżnieniu od emerytów, którzy rzadziej składają takie deklaracje), rolnicy, bezrobotni, a także robotnicy niewykwalifikowani.

Interesujące jest to, że więcej nieszczęśliwych jest wśród osób w ogóle nieuczestniczących w praktykach religijnych niż wśród chodzących do kościoła chociażby tylko kilka razy w roku.

Deklaracje ankietowanych wskazują, że respondenci o lewicowych poglądach politycznych są trochę bardziej sfrustrowani i nieszczęśliwi (32%) niż badani o orientacji prawicowej (22%) czy centrowej (23%). Tylko wśród osób nieumiejących określić swoich poglądów politycznych odsetek nieszczęśliwych jest równie wysoki (35%). W potencjalnych elektoratach ugrupowań politycznych najwięcej osób zadowolonych z życia i szczęśliwych znajdujemy wśród zwolenników UW, AWS, PO oraz koalicji SLD+UP, najrzadziej tego typu deklaracje składają natomiast wyborcy PSL i KPEiR.

Tabela 4

Czy czuje się Pan(i) szczęśliwy(a)?	Elektoraty ugrupowań politycznych						
	AWS	KPEiR	PO	PSL	SLD+UP	UW	Niezdecydowani
	w procentach						
Tak	84	67	80	64	73	93	63
Nie	14	33	20	30	26	7	34
Trudno powiedzieć	2	0	0	6	1	0	3

OSTATNIE DWANAŚCIE LAT

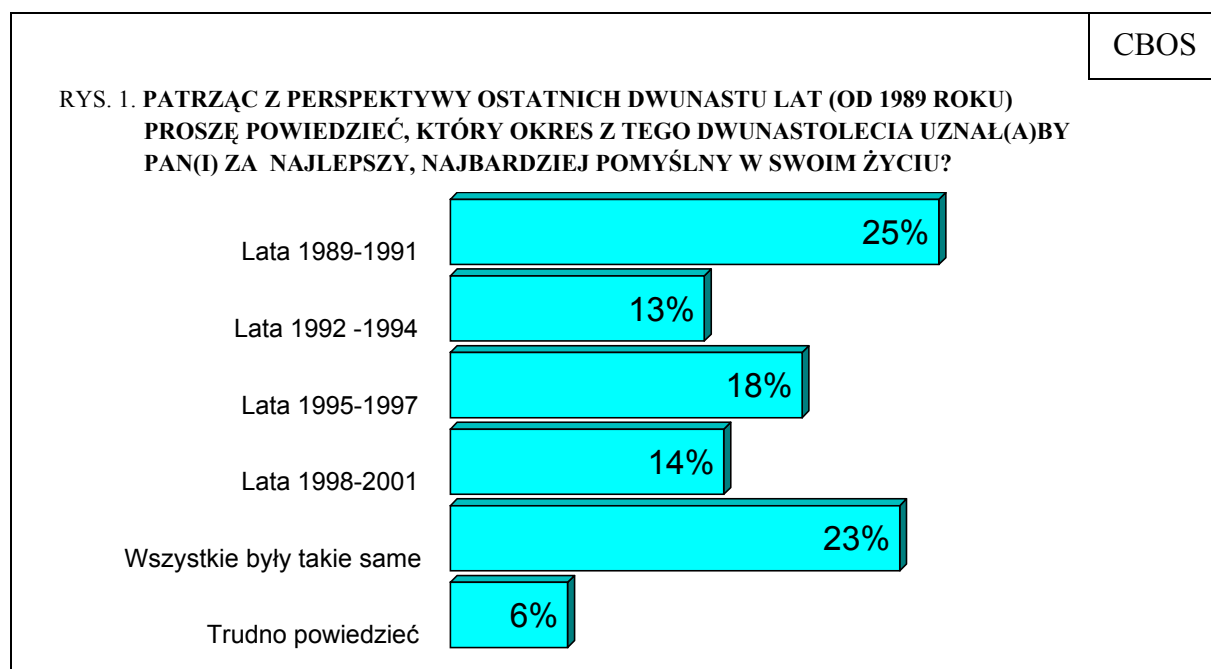
Kiedy żyło się najlepiej?

Zapytaliśmy ankietowanych, który z czterech okresów ostatniego dwunastolecia uznają za najbardziej pomyślny w swoim życiu.

Co czwarty badany najlepiej ocenił pierwszy okres - zmiany, które nastąpiły bezpośrednio po roku 1989. Lata zmian systemowych, urynkwienia i zahamowania galopującej inflacji najlepiej wspominają osoby w wieku od 35 do 64 lat, osiągające niskie dochody, deklarujące lewicowe poglądy polityczne. Wśród grup społeczno-zawodowych relatywnie częściej są to rolnicy, robotnicy wykwalifikowani, prywatni przedsiębiorcy pracujący na własny rachunek oraz renciści.

Niespełna co piątemu respondentowi najlepiej żyło się w latach 1995-1997, kiedy władzę sprawowały rządy koalicji SLD-PSL (premierów Józefa Oleksego i Włodzimierza Cimoszewicza). Ten okres stosunkowo lepiej niż inni wspominają mieszkańcy wsi i największych miast, osoby młode (do 34 roku życia), dobrze oceniające własne warunki materialne, nieuczestniczące w praktykach religijnych.

Pozostałe okresy: lata 1992-1994 (na czele rządu stali kolejno Jan Olszewski, Hanna Suchocka i Waldemar Pawlak) i 1998-2001 (rządem kieruje premier Jerzy Buzek) to dla zbliżonych liczebnie grup respondentów czas, kiedy dobrze im się żyło. Niemal jedna czwarta badanych (23%) uważa, że wszystkie okresy z ostatniego dwunastolecia były takie same, żadnego z nich nie uznaje za najbardziej udany.

W sondażowej ocenie życia osobistego dają o sobie znać także poglądy polityczne ankietowanych. Osoby deklarujące orientację lewicową bądź prawicową nieco lepiej oceniają okresy, w których władzę sprawowały rządy utożsamiane z tymi opcjami politycznymi. Wyjątkiem jest pierwszy okres (wówczas premierami byli Tadeusz Mazowiecki i Jan Krzysztof Bielecki), nieco lepiej wspominany przez osoby o lewicowych poglądach politycznych.

Tabela 5

Deklarowane poglądy polityczne	Patrząc z perspektywy ostatnich dwunastu lat (od 1989 roku) proszę powiedzieć, który okres z tego dwunastolecia uznał(a)by Pan(i) za najlepszy, najbardziej pomyślny w swoim życiu?					
	Lata 1989-1991	Lata 1992 -1994	Lata 1995-1997	Lata 1998-2001	Wszystkie były takie same	Trudno powiedzieć
	w procentach					
Lewicowe	30	11	23	14	17	5
Centrowe	25	16	17	14	25	3
Prawicowe	25	20	18	16	15	6
Trudno powiedzieć	18	7	13	12	36	14

Potencjalni wyborcy najbardziej liczących się partii politycznych także lepiej oceniają, poza pewnymi wyjątkami, okresy, w których popierane przez nich ugrupowanie było u władzy. Wyborcom UW najlepiej żyło się wtedy, kiedy władzę sprawował m. in. rząd Hanny Suchockiej. Z kolei zwolennicy SLD relatywnie lepiej niż inni wspominają okres rządów premierów Józefa Oleksego i Włodzimierza Cimoszewicza. Także wyborcom PSL żyło się trochę lepiej niż innym, gdy na czele rządu stał Waldemar Pawlak. Tylko w przypadku ostatnich trzech lat rządów premiera Jerzego Buzka zarówno wyborcy AWS, jak i sympatycy UW nie wskazują tego okresu jako najbardziej udanego w ich życiu. Wyjątkiem jest także ocena pierwszego okresu zmian, która lepiej wypada w przypadku zwolenników partii niesprawujących wówczas władzy - PSL i SLD. Być może dobre wspomnienia tej grupy respondentów wiążą się z bliskością okresu PRL - utrzymywaniem się sposobu życia i wielu funkcjonujących jeszcze wówczas instytucji odchodzącej epoki.

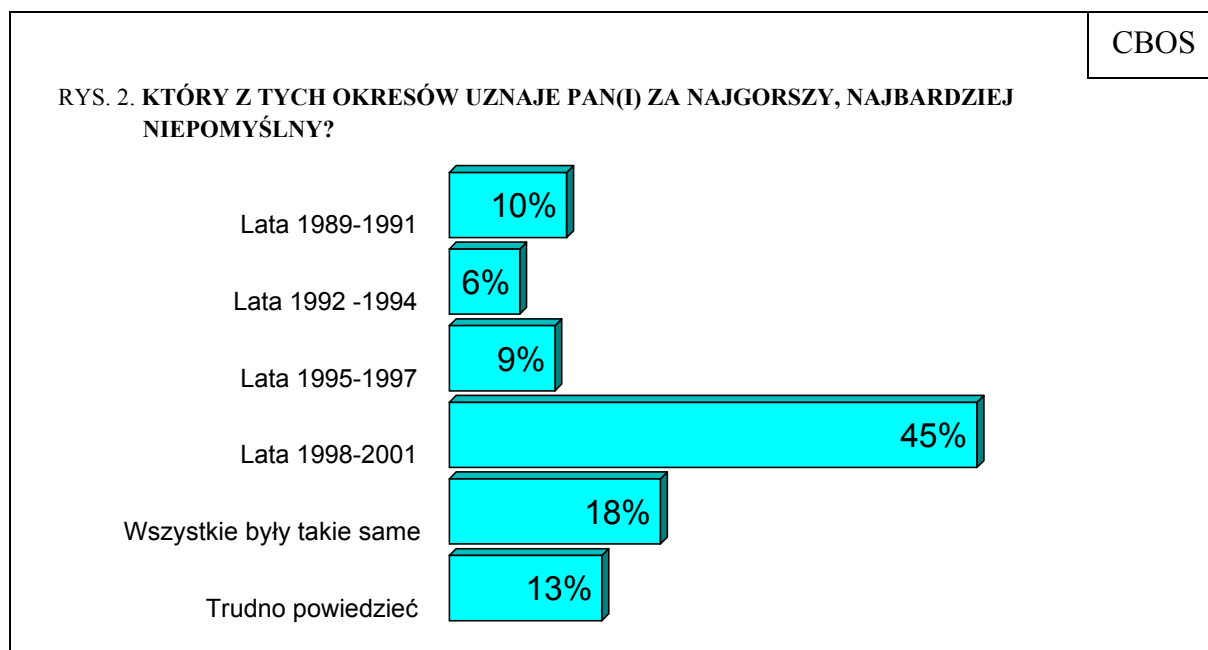
Tabela 6

Elektoraty ugrupowań politycznych	Patrząc z perspektywy ostatnich dwunastu lat (od 1989 roku) proszę powiedzieć, który okres z tego dwunastolecia uznał(a)by Pan(i) za najlepszy, najbardziej pomyślny w swoim życiu?					
	Lata 1989-1991	Lata 1992 -1994	Lata 1995-1997	Lata 1998-2001	Wszystkie były takie same	Trudno powiedzieć
	w procentach					
AWS	23	27	11	22	11	5
PO	24	15	16	25	17	2
PSL	34	19	11	10	26	0
SLD+UP	31	14	25	10	16	5
UW	19	29	13	15	23	0

Kiedy żyło się najgorzej?

O ile poglądy Polaków na temat najlepszych lat życia w ciągu ostatniego dwunastolecia są podzielone (żaden z wymienionych okresów nie był oceniony jednoznacznie jako najlepszy), o tyle wskazania dotyczące okresu, kiedy żyło się najgorzej, są bardziej wyraziste. Największa grupa ankietowanych (prawie połowa) wskazała, że najgorzej żyło im

się w ostatnim okresie, czyli w latach 1998-2001. Co dziesiąty respondent uważa, że najmniej udany okres życia w ostatnim dwunastoleciu przypadł na lata 1989-1991, co jedenasty najgorzej wspomina okres 1995-1997. Najmniej negatywnych wskazań dotyczy lat 1992-1994.

Najgorzej o ostatnich czterech latach myślą mieszkańcy najmniejszych miast oraz wsi, a także osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym, osiągające dochody poniżej średniej (do 399 zł *per capita*). Wśród grup społeczno-zawodowych okres 1998-2001 jako najgorszy w ostatnim dwunastoleciu wskazują rolnicy (prawie dwie trzecie), robotnicy wykwalifikowani, bezrobotni, emeryci i renciści, ale także osoby pracujące na własny rachunek.

Badani o lewicowych poglądach politycznych częściej niż inni wymieniają ostatnie lata jako okres, kiedy wiodło im się najgorzej. Nawet wśród respondentów identyfikujących się z prawicą odsetek wskazań na lata 1998-2001 jest wyższy niż na wszystkie pozostałe okresy łącznie.

Tabela 7

Deklarowane poglądy polityczne	Który z tych okresów uznaje Pan(i) za najgorszy, najbardziej niepomyślny?					
	Lata 1989-1991	Lata 1992 -1994	Lata 1995-1997	Lata 1998-2001	Wszystkie były takie same	Trudno powiedzieć
	w procentach					
Lewicowe	11	7	10	51	12	9
Centrowe	10	6	10	46	20	8
Prawicowe	11	6	13	43	12	14
Trudno powiedzieć	6	3	4	37	30	21

OCENY ZMIAN USTROJOWYCH

Ze złą oceną ostatniego czterolecia korespondują wyjątkowo niekorzystne opinie o zmianach, jakie zaszły w Polsce od 1989 roku. Wprawdzie ponad połowa badanych (56%) uważa, że dwanaście lat temu warto było zmieniać ustrój, jednak odsetek przekonanych, że nie warto było tego czynić, jest najwyższy od 1994 roku. Można przypuszczać, że złe oceny ostatnich lat i utrzymujące się wśród dużej części społeczeństwa złe nastroje wpływają negatywnie także na ocenę sensu zmian zachodzących w naszym kraju.

Tabela 8

Czy z perspektywy czasu może Pan(i) powiedzieć, że warto było 12 lat temu zmieniać ustrój w Polsce czy też nie warto?	Wskazania respondentów według terminów badań					
	III 1994	VII 1994	X 1995	V 1997	IV 1999	V 2001
	w procentach					
Warto	60	64	75	70	63	56
Nie warto	28	27	16	14	24	30
Trudno powiedzieć	12	9	9	16	13	14

Sens zmian staje pod znakiem zapytania tym częściej, im niższe jest wykształcenie oceniających. Ponad dwie piąte ankietowanych z wykształceniem podstawowym powątpiewa w to, czy warto było zmieniać ustrój, podczas gdy wśród osób z wyższym wykształceniem zdecydowana większość (ponad trzy czwarte) nie ma co do tego żadnych wątpliwości. Najbardziej sceptyczni wobec zmian w ostatnim dwunastolecu są respondenci w wieku od

45 do 64 lat, a także mieszkańcy wsi oraz osoby o poglądach lewicowych. Wśród grup społeczno-zawodowych wyjątkowo negatywnie zmiany ustrojowe oceniają pracownicy fizyczno-umysłowi, renciści, bezrobotni oraz rolnicy.

Jeszcze gorzej przedstawiają się oceny zmian postrzegane w kontekście skutków dla zwykłych ludzi. Po raz pierwszy, odkąd zadajemy to pytanie, ponad połowa ankietowanych sądzi, że zmiany zachodzące w Polsce od roku 1989 przyniosły ludziom więcej strat niż korzyści.

Tabela 9

Czy zmiany zachodzące w Polsce od roku 1989 przyniosły ludziom więcej strat czy korzyści?	Wskazania respondentów według terminów badań				
	X 1994	IX 1996	V 1998	IV 1999	V 2001
	w procentach				
Wiecej korzyści niż strat	15	32	32	24	15
Tyle samo korzyści, co strat	32	30	31	32	24
Wiecej strat niż korzyści	42	24	27	34	55
Trudno powiedzieć	10	14	10	10	6

Straty konstatują osoby w średnim wieku oraz starsze (w tym szczególnie często mające od 45 do 64 lat), podczas gdy młodszy respondenci nie są tak krytyczni w ocenach. Wśród grup społecznych wyróżnionych ze względu na wykształcenie jedynie osoby najlepiej wykształcone uważają, że zmiany przyniosły przynajmniej tyle samo korzyści, co strat lub więcej korzyści. W pozostałych grupach przeważa pogląd, że ogólnie strat jest więcej niż zysków. Bilans zmian jest ujemny także dla większości mieszkańców wsi, miast najmniejszych (do 20 tys. ludności) i dużych (od 101 do 500 tys.), ale nie największych. Straty dość jednoznacznie przeważają nad zyskami również w opinii rolników (72%), pracowników fizyczno-umysłowych (66%) oraz robotników wykwalifikowanych (60%), a także rencistów i emerytów. Bilans zmian relatywnie najlepiej oceniają osoby pracujące na własny rachunek, kadra kierownicza i inteligencja, pracownicy umysłowi niższego szczebla oraz uczniowie i studenci, jednak nawet w tych grupach (z wyjątkiem uczniów i studentów) większy jest odsetek opinii krytycznych niż pozytywnych.

Także poglądy polityczne dość wyraźnie różnicują postrzeganie korzyści płynących ze zmian, jakie zachodzą w Polsce, dla zwykłych ludzi. Tylko badani identyfikujący się z prawicą w większości skłonni są oceniać te zmiany jako przynoszące przynajmniej tyle samo korzyści, co strat, natomiast pozostali zdecydowanie częściej uważają, że w tym bilansie przeważają jednak straty.

Tabela 10

Deklarowane poglądy polityczne	Czy zmiany zachodzące w Polsce od roku 1989 przyniosły ludziom więcej korzyści czy strat?			
	Więcej korzyści niż strat	Tyle samo korzyści, co strat	Więcej strat niż korzyści	Trudno powiedzieć
	w procentach			
Lewicowe	12	21	62	5
Centrowe	13	29	54	5
Prawicowe	28	27	43	3
Trudno powiedzieć	10	22	55	13

Podobnie jest w potencjalnych elektoratach ugrupowań politycznych. Tylko wyborcy AWS i - nieco rzadziej - zwolennicy PO są zdania, że zmiany zachodzące w Polsce przyniosły ludziom, jeśli nie bezwzględnie więcej korzyści, to przynajmniej tyle samo korzyści, co strat. Sympatycy pozostałych ugrupowań mają przeciwne zdanie na ten temat i uważają, że jak dotąd strat jest więcej niż korzyści.

Tabela 11

Elektoraty ugrupowań politycznych	Czy zmiany zachodzące w Polsce od roku 1989 przyniosły ludziom więcej korzyści czy strat?			
	Więcej korzyści niż strat	Tyle samo korzyści, co strat	Więcej strat niż korzyści	Trudno powiedzieć
	w procentach			
AWS	48	31	21	0
PO	34	31	34	2
PSL	3	28	66	4
SLD+UP	11	23	62	4
UW	15	30	55	0

ZMIANY W NAJBLIŻSZYM OTOCZENIU

Pytanie o bilans zysków i strat odczuwanych przez zwykłych ludzi ma charakter projekcyjny - ankietowani mówiąc o sytuacji innych ludzi w dużym stopniu dają wyraz swoim własnym ocenom i emocjom. Pytanie o sytuację w najbliższym otoczeniu - w miejscowości, w której się mieszka, stawia to pytanie w nieco innym, bardziej konkretnym kontekście.

Ponad dwie piąte ankietowanych (42%) uważa, że w ich miejscowości sytuacja zmieniła się na lepsze, podczas gdy ponad jedna czwarta (28%) dostrzega zmiany na gorsze. Bilans zmian w miejscu zamieszkania najgorzej wypadł w pierwszej połowie minionego dziesięciolecia, ale do roku 1997 wyraźnie się poprawiał. Ostatnio jednak rachunek zysków i strat, jakie odczuwają ludzie w danej miejscowości, się pogarsza. Obecnie oceny te są wyraźnie mniej korzystne niż na początku drugiej połowy lat dziewięćdziesiątych.

Tabela 12

Czy, Pana(i) zdaniem, od roku 1989 w Pana(i) miejscowości:	Wskazania respondentów według terminów badań					
	II 1992	IV 1993	IX 1996	V 1997	IV 1999	V 2001
	w procentach					
- zmieniło się na lepsze	35	41	54	56	49	42
- zmieniło się na gorsze	41	27	17	16	29	28
- praktycznie nic się nie zmieniło	24	29	23	23	19	23
Trudno powiedzieć	0	3	5	5	3	7

Z ocen ankietowanych można wnosić, że najwięcej pozytywnych zmian dokonuje się w dużych miastach, przy czym zdecydowanie najwięcej w największych aglomeracjach. Natomiast w małych miastach (do 20 tys. ludności) i na wsi w najlepszym przypadku panuje pod tym względem stagnacja.

Tabela 13

Miejsce zamieszkania	Czy, Pana(i) zdaniem, od roku 1989 w Pana(i) miejscowości:			
	zmieniło się na lepsze	zmieniło się na gorsze	praktycznie nic się nie zmieniło	Trudno powiedzieć
	w procentach			
Wieś	34	32	28	7
Miasto do 20 tys. mieszkańców	35	20	38	7
- od 21 tys. do 100 tys.	38	25	29	8
- od 101 tys. do 500 tys.	47	18	28	7
- 501 tys. i więcej	70	7	18	5

Osoby, które twierdzą, że w ich miejscowości sytuacja zmieniła się na gorsze, najczęściej (46%) wskazują, iż zmiany te nastąpiły w ostatnich czterech latach. Natomiast badani pozytywnie oceniający bilans zmian we własnej miejscowości relatywnie najczęściej są zdania, że sytuacja w ich miejscu zamieszkania zmieniła się najbardziej w latach 1995-1997.

Tabela 14

Czy, Pana(i) zdaniem, od roku 1989 w Pana(i) miejscowości:	W jakim okresie przede wszystkim nastąpiły te zmiany?*				
	(N=719)				
	Lata 1989-1991	Lata 1992-1994	Lata 1995-1997	Lata 1998-2001	We wszystkich okresach następowały podobne zmiany
	w procentach				
- zmieniło się na lepsze	10	10	30	23	19
- zmieniło się na gorsze	5	8	14	46	26

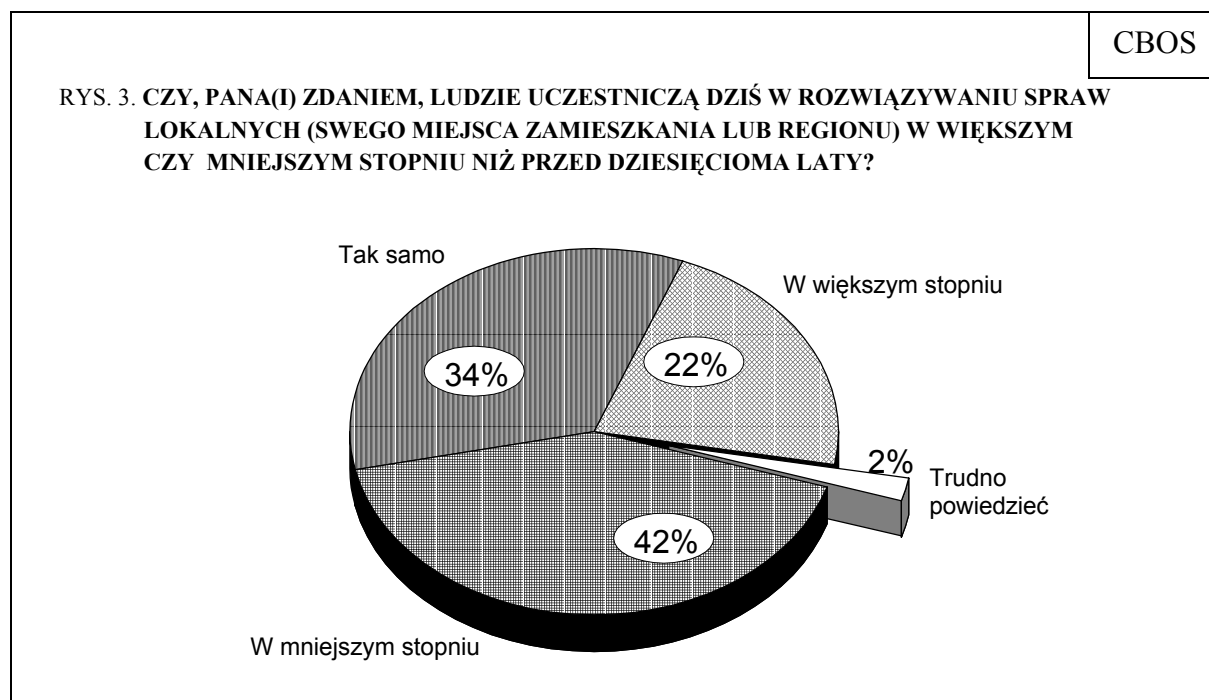
* Pominięto „trudno powiedzieć”.

Patrząc na te dane inaczej można powiedzieć, że jedynie dla osób wskazujących na lata 1998-2001 jako okres najbardziej intensywnych i odczuwalnych dla obywateli zmian w ich miejscowości - ich bilans jest negatywny. Wśród osób wskazujących inne okresy wyraźnie przeważają opinie, że wówczas dokonywały się zmiany na lepsze.

Tabela 15

Czy, Pana(i) zdaniem, od roku 1989 w Pana(i) miejscowości:	W jakim okresie przede wszystkim nastąpiły te zmiany? (N=719)				
	Lata 1989-1991	Lata 1992-1994	Lata 1995-1997	Lata 1998-2001	We wszystkich okresach następowały podobne zmiany
	w procentach				
- zmieniło się na lepsze	74	66	76	43	52
- zmieniło się na gorsze	26	34	24	57	48
	100	100	100	100	100

Zdaniem przeważającej grupy ankietowanych także reforma samorządowa nie przyniosła zdecydowanego wzrostu poczucia wpływu obywateli na sprawy lokalne. Ponad dwie piąte respondentów uważa, że obecnie ludzie uczestniczą w rozwiązywaniu spraw lokalnych w mniejszym stopniu niż przed dziesięcioma laty.

Żaden z czterech podokresów ostatniego dwunastolecia nie jest przez Polaków oceniany szczególnie pozytywnie. Relatywnie najczęściej respondenci dobrze mówili o okresie 1989-1992, nieco rzadziej wskazywali na lata 1995-1997 jako okres, kiedy żyło im się najlepiej. Natomiast jednoznacznie najgorzej ocenianym okresem są ostatnie lata (1998-2001). Okres ten jest oceniany negatywnie zarówno pod względem doświadczeń osobistych respondentów, jak też pod względem bilansu zmian w ich najbliższym otoczeniu. Okres pogarszającej się sytuacji w kraju, wzrostu bezrobocia, pogarszającej się sytuacji materialnej obywateli, a także towarzyszącego temu spadku nastrojów społecznych wpływa na to, że dla stosunkowo wielu Polaków tracą sens wszystkie zmiany dokonujące się w naszym kraju od 1989 roku. Obecnie ponad połowa ankietowanych uważa, że zmiany dokonujące się od roku 1989 przyniosły ludziom więcej strat niż korzyści. Od 1994 roku, odkąd zadajemy to pytanie, nie notowaliśmy jeszcze tak krytycznych opinii. Wprawdzie nadal ponad połowa Polaków twierdzi, że w 1989 roku warto było zmieniać ustrój, jednak odsetek wątpiących w sensowność tej zmiany jest obecnie wyjątkowo wysoki. Mimo złych nastrojów i negatywnych opinii na temat bilansu zmian w ostatnich dwunastu latach, zdecydowana większość ankietowanych uważa, że jest szczęśliwa. Jednak w porównaniu z danymi sprzed czterech lat nieco zwiększył się odsetek osób, które nie czują się szczęśliwe.

Opracował

Krzysztof PANKOWSKI

A N E K S

Tabela 1. Czy czuje się Pan(i) szczęśliwy(a)?

	(%)			
	Tak	Nie	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	69	28	2	1032
Płeć				
Mężczyźni	70	28	2	489
Kobiety	69	28	3	543
Wiek				
18-24 lat	81	17	2	147
25-34	85	12	2	182
35-44	71	27	2	208
45-54	61	37	1	202
55-64	54	44	2	113
65 lat i więcej	60	34	6	179
Miejsce zamieszkania				
Wies	66	30	4	385
Miasto do 20 tys.	70	29	1	116
20-100 tys.	68	30	2	197
101-500 tys.	76	23	1	214
501 tys. i więcej mieszk.	73	26	1	120
Wykształcenie				
Podstawowe	55	42	3	273
Zasadnicze zawodowe	66	30	4	291
Średnie	77	21	1	369
Wyższe	88	12	0	99
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	93	6	1	73
Prac. umysł. fiz. szczebla	80	19	1	95
Pracownicy fiz. - umysł.	74	25	1	98
Robotnicy wykwalifikowani	81	19	0	76
Robotnicy niewykwalifik.	67	32	1	38
Rolnicy	58	39	3	53
Pracujący na własny rach.	80	20	0	38
Bierni zawodowo				
Renciści	40	54	5	105
Emeryci	66	31	4	204
Uczniowie i studenci	88	11	1	72
Bezrobotni	61	35	4	133
Gospodynie domowe i inni	69	31	0	47
Pracuje w:				
inst. państw., publicznej	84	15	1	170
spółce właścicieli				
prywatnych i państwa	82	18	0	97
sekt. przym. poza rolnict.	76	22	2	178
prywatnym gosp. rolnym	50	43	8	77
Dochody na jedną osobę				
Do 275 zł	58	36	5	136
276-399	54	43	3	124
400-549	75	24	2	206
550-799	65	34	2	151
Powyżej 799 zł	87	13	1	170
Ocena własnych war. mater.				
Złe	49	48	3	408
Średnie	78	20	2	418
Dobre	93	7	1	205
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	67	29	4	78
Raz w tygodniu	70	27	2	515
1-2 razy w miesiącu	66	29	5	158
Kilka razy w roku	72	27	1	171
W ogóle nie uczestniczy	65	35	0	106
Poglądy polityczne				
Lewica	66	32	2	328
Centrum	74	25	2	278
Prawica	77	22	1	201
Trudno powiedzieć	60	35	4	220

Tabela 2. Patrząc z perspektywy ostatnich dwunastu lat (od 1989 roku) proszę powiedzieć, który okres z tego dwunastolecia uznał(a)by Pan(i) za najlepszy, najbardziej pomysłny w swoim życiu?

	Lata						(%)
	1989-1991	1992-1994	1995-1997	1998-2001	Wszystkie były takie same	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	25	13	18	14	23	6	1032
Płeć							
Mężczyźni	27	13	21	14	19	6	489
Kobiety	24	14	15	14	26	7	543
Wiek							
18-24 lat	10	11	26	31	13	8	147
25-34	20	15	27	21	10	7	182
35-44	31	16	18	14	19	1	208
45-54	31	15	13	8	27	6	202
55-64	33	15	17	4	24	6	113
65 lat i więcej	24	8	8	5	44	11	179
Miejsce zamieszkania							
Wies	24	12	21	11	24	7	385
Miasto do 20 tys.	25	18	16	18	18	5	116
20-100 tys.	33	10	17	14	21	6	197
101-500 tys.	20	19	12	15	27	8	214
501 tys.i więcej mieszk.	25	9	25	18	19	3	120
Wykształcenie							
Podstawowe	23	8	11	12	35	10	273
Zasadnicze zawodowe	30	12	21	11	20	5	291
Średnie	23	17	21	16	17	6	369
Wyższe	26	18	19	18	15	4	99
Grupa społ.-zaw. pracujący							
Kadra kier., inteligencja	19	15	20	23	20	3	73
Prac.umysł.niz.szczebla	25	15	30	11	14	5	95
Pracownicy fiz.- umysł.	16	17	20	18	20	9	98
Robotnicy wykwalifikowani	32	16	28	6	17	1	76
Robotnicy niewykwalifik.	27	16	19	25	5	8	38
Rolnicy	35	19	20	4	13	8	53
Pracujący na własny rach.	33	24	13	15	16	0	38
Bierni zawodowo							
Renciści	33	9	12	3	30	12	105
Emeryci	27	11	10	5	40	7	204
Uczniowie i studenci	9	14	20	35	13	10	72
Bezrobotni	29	8	20	21	20	3	133
Gospodynie domowe i inni	14	17	13	21	25	10	47
Pracuje w:							
inst. państw. publicznej	23	16	22	17	19	3	170
społce właścicieli	22	17	17	16	18	10	97
prywatnych i państwa	26	15	27	16	14	3	178
sekt. pryw. poza rolnict.	37	19	13	6	16	8	77
prywatnym gosp. rolnym							
Dochody na jedną osobę							
Do 275 zł	31	15	16	11	20	7	136
276-399	32	12	17	12	22	4	124
400-549	27	14	19	17	16	7	206
550-799	22	12	12	12	37	6	151
Powyżej 799 zł	19	17	19	19	22	5	170
Ocena własnych war. mater.							
Złe	29	14	15	7	26	8	408
Średnie	26	14	17	17	20	6	418
Dobre	16	12	27	21	21	4	205
Udział w prakt. religijnych							
Kilka razy w tygodniu	25	9	14	8	35	10	78
Raz w tygodniu	24	15	16	15	23	7	515
1-2 razy w miesiącu	30	12	19	13	20	6	158
Kilka razy w roku	26	15	16	13	25	5	171
W ogóle nie uczestniczy	23	11	32	15	12	7	106
Poglądy polityczne							
Lewica	30	11	23	14	17	5	328
Centrum	25	16	17	14	25	3	278
Prawica	25	20	18	16	15	6	201
Trudno powiedzieć	18	7	13	12	36	14	220

Tabela 3. Który z tych okresów uznaje Pan(i) za najgorszy, najbardziej niepomysłny?

(%)

	Lata 1989-1991	Lata 1992-1994	Lata 1995-1997	Lata 1998-2001	Wszystkie były takie same	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	10	6	9	45	18	13	1032
Płeć							
Mężczyźni	10	7	9	48	16	11	489
Kobiety	10	5	9	42	20	14	543
Wiek							
18-24 lat	6	5	15	33	12	29	147
25-34	11	8	10	41	13	15	182
35-44	10	7	12	50	15	6	208
45-54	13	4	7	46	22	7	202
55-64	10	2	6	56	20	6	113
65 lat i więcej	6	5	4	44	27	13	179
Miejsce zamieszkania							
Wieś	9	6	6	46	21	13	385
Miasto do 20 tys.	11	6	10	50	12	10	116
20-100 tys.	9	3	13	48	14	13	197
101-500 tys.	8	10	10	42	22	13	214
501 tys. i więcej mieszk.	14	10	11	39	13	12	120
Wykształcenie							
Podstawowe	6	3	5	45	27	14	273
Zasadnicze zawodowe	10	6	9	50	15	10	291
Średnie	13	6	11	41	14	14	369
Wyższe	9	8	13	42	15	12	99
Grupa społ.-zaw. pracujący							
Kadra kier., inteligencja	10	8	12	38	20	12	73
Prac. umysł. niż. szczebla	26	5	10	37	8	13	95
Pracownicy fiz. - umysł.	8	4	15	43	16	13	98
Robotnicy wykwalifikowani	10	9	13	51	11	6	76
Robotnicy niewykwalifik.	30	6	4	43	4	13	38
Rolnicy	8	5	1	65	7	14	53
Pracujący na własny rach.	11	10	11	50	8	10	38
Bierni zawodowo							
Renciści	6	4	6	49	24	11	105
Emeryci	4	5	6	49	27	9	204
Uczniowie i studenci	9	8	19	24	13	26	72
Bezrobotni	5	5	6	50	23	11	133
Gospodynie domowe i inni	6	0	11	33	28	21	47
Pracuje w:							
inst. państw., publicznej	16	8	11	45	10	10	170
społce właścicieli	8	2	16	45	17	12	97
prywatnych i państwa	16	9	10	39	14	11	178
sekt. pryw. poza rolnict.	6	6	3	61	12	11	77
prywatnym gosp. rolnym							
Dochody na jedną osobę							
Do 275 zł	5	4	7	51	21	12	136
276-399	7	5	4	54	21	9	124
400-549	10	7	13	46	13	11	206
550-799	11	8	9	34	27	12	151
Powyżej 799 zł	17	7	15	38	11	12	170
Ocena własnych war. mater.							
Złe	6	2	7	52	21	12	408
Średnie	11	7	9	44	17	11	418
Dobre	13	9	14	33	15	17	205
Udział w prakt. religijnych							
Kilka razy w tygodniu	7	4	10	38	19	22	78
Raz w tygodniu	10	7	8	44	18	13	515
1-2 razy w miesiącu	11	4	6	49	19	12	158
Kilka razy w roku	8	3	14	46	21	7	171
W ogóle nie uczestniczy	12	6	9	50	13	10	106
Poglądy polityczne							
Lewica	11	7	10	51	12	9	328
Centrum	10	6	10	46	20	8	278
Prawica	11	6	13	43	12	14	201
Trudno powiedzieć	6	3	4	37	30	21	220

Tabela 4. Czy zmiany zachodzące w Polsce od roku 1989 przyniosły ludziom więcej strat czy korzyści? 1 - Więcej korzyści niż strat; 2 - Tyle samo korzyści, co strat; 3 - Więcej strat niż korzyści;

	(%)				
	1	2	3	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	15	24	54	6	1032
Płeć					
Mężczyźni	16	25	54	5	489
Kobiety	14	24	55	8	543
Wiek					
18-24 lat	23	30	35	12	147
25-34	18	33	44	5	182
35-44	14	24	57	5	208
45-54	13	18	64	5	202
55-64	10	17	68	4	113
65 lat i więcej	11	22	58	9	179
Miejsce zamieszkania					
Wies	9	22	61	8	385
Miasto do 20 tys.	9	27	58	5	116
20-100 tys.	19	28	47	6	197
101-500 tys.	15	25	55	5	214
501 tys. i więcej mieszk.	32	24	39	6	120
Wykształcenie					
Podstawowe	9	20	59	11	273
Zasadnicze zawodowe	7	29	58	6	291
Średnie	20	24	52	4	369
Wyższe	33	24	41	2	99
Grupa społ.-zaw. pracujący					
Kadra kier., inteligencja	32	25	40	3	73
Prac. umysł. niż. szczebla	24	37	36	3	95
Pracownicy fiz.-umysł.	8	17	66	9	98
Robotnicy wykwalifikowani	15	25	60	0	76
Robotnicy niewykwalifik.	9	19	56	15	38
Rolnicy	4	21	72	3	53
Pracujący na własny rach.	38	23	39	0	38
Bierni zawodowo					
Renciści	7	17	69	7	105
Emeryci	10	21	63	6	204
Uczniowie i studenci	32	33	22	13	72
Bezrobotni	7	27	58	8	133
Gospodynie domowe i inni	15	32	42	11	47
Pracuje w:					
inst. państw., publicznej	19	23	53	5	170
społce właścicieli					
prywatnych i państwa	12	35	50	3	97
sekt. prywat. poza rolnict.	23	22	51	4	178
prywatnym gosp. rolnym	4	19	73	5	77
Dochody na jedną osobę					
Do 275 zł	6	21	66	8	136
276-399	8	25	64	2	124
400-549	13	23	60	4	206
550-799	11	27	54	3	151
Powyżej 799 zł	26	27	43	3	170
Ocena własnych war. mater.					
Złe	6	18	71	5	408
Średnie	15	27	50	8	418
Dobre	32	31	33	5	205
Udział w prakt. religijnych					
Kilka razy w tygodniu	19	22	42	17	78
Raz w tygodniu	13	27	55	5	515
1-2 razy w miesiącu	16	22	57	4	158
Kilka razy w roku	14	24	57	5	171
W ogóle nie uczestniczy	19	18	55	8	106
Poglądy polityczne					
Lewica	12	21	62	5	328
Centrum	13	29	54	5	278
Prawica	28	27	43	3	201
Trudno powiedzieć	10	22	55	13	220

Tabela 5. Czy, Pana(i) zdaniem, ludzie uczestniczą dziś w rozwiązywaniu spraw lokalnych (swego miejsca zamieszkania lub regionu) w większym czy mniejszym stopniu niż przed dziesięcioma laty?

(%)

	W większym stopniu	Tak samo	W mniejszym stopniu	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	22	34	42	1	1032
Płeć					
Meżczyźni	23	31	45	1	489
Kobiety	22	36	40	2	543
Wiek					
18-24 lat	30	38	28	4	147
25-34	28	31	38	3	182
35-44	28	30	42	0	208
45-54	21	33	47	0	202
55-64	12	32	56	0	113
65 lat i więcej	13	42	44	2	179
Miejsce zamieszkania					
Wies	15	43	41	1	385
Miasto do 20 tys.	27	26	46	2	116
20-100 tys.	27	33	38	2	197
101-500 tys.	21	29	48	2	214
501 tys. i więcej mieszk.	37	25	38	0	120
Wykształcenie					
Podstawowe	13	44	41	2	273
Zasadnicze zawodowe	19	31	49	1	291
Średnie	27	33	38	1	369
Wyższe	42	20	38	0	99
Grupa społ.-zaw. pracujący					
Kadra kier., inteligencja	44	21	35	0	73
Prac. umysł. niż. szczebla	30	34	37	0	95
Pracownicy fiz. - umysł.	17	40	42	1	98
Robotnicy wykwalifikowani	23	20	56	0	76
Robotnicy niewykwalifik.	36	24	39	1	38
Rolnicy	9	46	45	0	53
Pracujący na własny rach.	35	23	40	3	38
Bierni zawodowo					
Renciści	10	40	49	1	105
Emeryci	14	39	45	1	204
Uczniowie i studenci	36	37	19	7	72
Bezrobotni	24	28	46	2	133
Gospodynie domowe i inni	12	47	39	2	47
Pracuje w:					
inst. państw. publicznej	25	28	46	0	170
spółce właścicieli	33	26	39	1	97
prywatnych i państwa	30	30	38	1	178
sekt. pryw. poza rolnict.	12	44	44	0	77
prywatnym gosp. rolnym					
Dochody na jedną osobę					
Do 275 zł	12	35	51	2	136
276-399	13	37	49	1	124
400-549	21	36	42	1	206
550-799	24	35	41	1	151
Powyżej 799 zł	32	25	41	1	170
Ocena własnych war. mater.					
Złe	13	34	51	1	408
Średnie	26	36	37	1	418
Dobre	33	30	35	2	205
Udział w prakt. religijnych					
Kilka razy w tygodniu	19	45	33	3	78
Raz w tygodniu	20	35	44	1	515
1-2 razy w miesiącu	19	37	41	2	158
Kilka razy w roku	24	31	42	3	171
W ogóle nie uczestniczy	34	23	42	1	106
Poglądy polityczne					
Lewica	24	29	46	1	328
Centrum	22	34	44	1	278
Prawica	34	29	37	1	201
Trudno powiedzieć	9	48	39	4	220